

KORT FORTALT: MILJØ- OG KLIMA-PROBLEMER TANGERER MANGE RETTIGHETSSPØRSMÅL. FORDI DE ER KOLLEKTIVE PROBLEMER, AKTUALISERER DE BEHOVET FOR KOLLEKTIVE RETTIGHETER OG VIRKEMIDLER. DE ER DESSUTEN OGSÅ OFTE INTERNASJONALE OG UTFORDRER DERFOR EN KLASSISK SUVERENITETSTANKEGANG DER HVERT LAND ER ANSVARLIG FOR SITT TERRITORIUM OG SINE INNBYGGERE. KIRKELIG MILJØ- OG KLIMAENGASJEMENT VIL FINNE STØTTE I RETTIGHETSPERSPEKTIV PÅ TEMAENE, MEN ARBEIDET FOR KLIMARETTFERDIGHET OG MILJØVERN GÅR UTOVER DET SOM ROMMES I ET RETTIGHETSRAMMEVERK.

Miljørett

I både nasjonal og internasjonal lovgivning finnes lovgivning for beskyttelse av miljøet. Dette omfatter og regulerer spørsmål som helse og miljø, ressurstilgang, biologisk mangfold og landskapsutforming. Miljøretten står sterkest nasjonalt og lokalt. Trass i en økende forståelse for at miljøproblemer er

internasjonale, er internasjonal miljørett fortsatt ad hoc-preget og svak på konkrete virkemidler og institusjoner.

I miljøretten finner vi en grunnlagsdebatt om forståelser av miljø som et gode⁴⁸:

- » Miljø som privat rettsgode, hvor eiendomsrett er sentralt
- » Miljø som fellesgode – utløser problemstillinger som allmenningens tragedie⁴⁹, men også muligheter som «common pool resources»^{50/51}
- » Miljø som «gode i seg selv» – biologisk mangfold kan sees i dette perspektivet

I interessante innspill til det siste punktet er rettigheter for naturen vedtatt eller til diskusjon i en håndfull land (per 2013). I disse lovtekstene gis økosystemer juridisk status og rettigheter uavhengig av menneskers bruk av dem. I et menneskerettighetsperspektiv, antroposentrisk som det er, vil derimot de to første forståelsene være dominerende.

Kollektive rettigheter

Menneskerettighetene er i stor grad tenkt og utarbeidet med fokus på enkeltindividet. I de tre siste tiårene er dette utfordret og videreutviklet, gjennom arbeid med kollektive rettigheter, som råderett over naturressurser, rett til utvikling, rett til fred og sikkerhet og rett til et trygt miljø.

Den afrikanske menneskerettighetskonvensjonen (1981) stadfester en rekke kollektive rettigheter og er den internasjonale konvensjonen som har utviklet dette mest. ILOs *konvensjon 169 om urfolks rettigheter* (1989) og andre lovtekster som beskytter urfolk, er særlig sterke på kollektive rettigheter til land og naturressurser. Dette er relevant i møte med for

[48] Ole Kr. Fauchald, <http://www.uio.no/studier/emner/jus/jus/JUR2000/v10/JUR2000MIL1/undervisningsmateriale/Miljorett.ppt>

[49] *Allmenningens tragedie*: En spillteoretisk situasjon som oppstår når en fellesressurs ødelegges fordi alle brukerne av ressursen handler ut fra individuell egeninteresse, selv om de dermed på lang sikt skader seg selv (eks. overbeite, overfiske, klimaendringer).

[50] *Common pool resources*: Naturlige eller menneskeskapte ressursystemer som er store nok til å gjøre det dyrt å ekskludere noen fra å benytte seg av dem (eks. irrigasjonssystem, fiskefelt).

[51] Ecuador inkluderte naturens rettigheter i sin grunnlov i 2008.

Grasrotbevegelsen
Idle No More i Canada
 kjemper for urfolks rettigheter.
 I oktober 2013 organiserte
 de markeringer rundt
 om i Canada for beskyttelse
 av retten til land og vann.

NYHETSSAK PÅ KIRKEN.NO 9. JANUAR 2013:

KIRKELEDERE FASTER I SOLIDARITET MED INDIANERHØVDING

→ – Denne fasten dreier seg om mer enn urfolks rettigheter i Canada. Det handler om menneskeverd, sier Anne Dalheim, leder for Samisk kirkeråd.

Sammen med biskop Erling Pettersen og Mellomkirkelig råds leder Kjetil Aano går hun nå i spissen for en solidaritetsfaste for den kanadiske indianerhøvdingen Theresa Spence. Fredag 11. januar 2013 vil kirkelederne ikke ta til seg annet enn væske.

Brev til Canadas statsminister

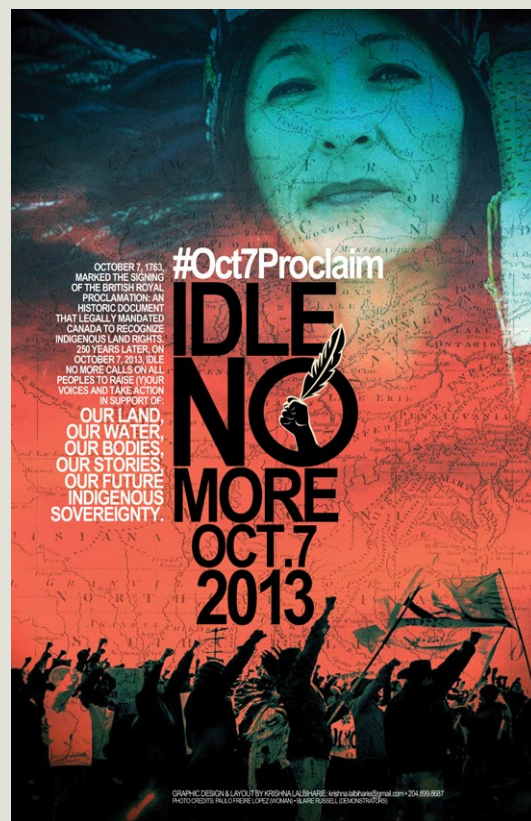
Den norske kirke ved Mellomkirkelig råd og Samisk kirkeråd har i dag sendt et brev til Canadas statsminister Stephen Harper, med kopi til statsminister Jens Stoltenberg. I brevet til Canadas statsminister Stephen Harper uttrykker Den norske kirke solidaritet med den sultestreikende Chief Spence, og ber om at statsministerens møte med henne førstkommande fredag, etter en måneds sultestreik, blir et første steg mot en rettferdig relasjon til Canadas urfolk, der inngåtte avtaler respekteres.

Canadisk grasrotbevegelse

De siste ukene har det vokst fram en stor spontan grasrotbevegelse blant urfolk i Canada kalt Idle No More, som en reaksjon på lovendringer som undergraver urfolks rettigheter i Canada. Flere kirkesamfunn i Canada har nå kommet med støtteerklæringer, og KAIROS, en organisasjon som representerer menneskerettighetsarbeidet til åtte kirker i Canada, oppfordrer til én dags solidaritetsfaste førstkommande fredag.

Tjæresand-saken

Den norske kirke engasjerer seg i saken fordi den har klare linker til Statoils og Norges involvering i tjæresand i Canada. Kirkemøtet 2012 tok et klart standpunkt mot Statoils involvering i kanadisk tjæresand, og det ble arrangert en

to ukers turne med indianerlederen Francois Paulette. Det kirkelige engasjementet ledet til at olje- og energiminister Ola Borten Moe kritiserer Den norske kirke for å ha en mening i saken.

Bekymringsfull utvikling

– Vi hadde et oppfølgingsmøte med statsråden i slutten av november der vi fortalte at en av grunnene til at vi er bekymret, handler om at utviklingen i det store politiske bildet i Canada er bekymringsfull, sier Tore Johnsen, generalsekretær for Samisk kirkeråd.

KILDE: Den norske kirke 09.01.2013, *Kirkeledere faster i solidaritet med indianerhøvding / Girkojodibeaddjit fástudit doarjjan indíánao-áivámuzžii*, <https://www.kirken.no/index.cfm?event=doLink&familyId=331745>

eksempel Statoils tjæresandprosjekter i Canada og forurensende gruveindustri i forskjellige deler av verden, som Statens Pensjonsfond Utland har investeringer i.

Rio-erklæringen om miljø og utvikling fra 1992 og andre rettslig ikke-bindende avtaler bygger også opp om retten til og ansvaret for å sikre bærekraftige samfunn. Noen framstøt er gjort for å gjøre dette mer bindende, men fortsatt er dette et initiativ som står sterkest i NGOer – som i det internasjonale samarbeidet om en Earth Charter.⁵²

Rettighetsbrudd

Noen situasjoner, som overtramp mot (ur)folks råderett over naturressurser, er direkte brudd mot menneskerettighetsnormer. Oftere, når vi snakker om miljø- og klimaproblemer, er brudd på rettigheter en indirekte følge. Noen eksempler: Forurensede elveløp eller jordsmonn innebærer at mulighetene til å dyrke mat drastisk reduseres, og retten til mat og helse er under press. Økning i naturkatastrofer fører til økte flyktningstrømmer i verden. Lengre tørkeperioder på grunn av klimaendringer truer matsikkerheten, og unge jenter uteblir fra skolen fordi de må gå lenger for å hente vann. Uvanlig sterke flommer fratar mennesker hus og levebrød. Beboere på øyer i Stillehavet risikerer å miste hele territoriet som er grunnlaget for den staten som skal garantere for deres rettigheter.

Menneskerettighetsperspektiver på miljø- og klimaspørsmål henger derfor tett sammen med en rekke andre rettigheter, særlig økonomiske og sosiale, men også i noen grad politiske, sivile og kulturelle.

Pliktbærere

Når Kirkenes verdensråd snakker om klimarettferdighet, er det forenklete budskapet: Det er de rike landene som forårsaker klimautslipp, mens de fattige landene må betale prisen. De rike landene må derfor ta mer ansvar for situasjonen til innbyggere i fattige land som rammes av klimaendringer. Menneskerettighetene har vanskelig for å inkludere slike perspektiver. Når en snakker om rettigheter, er det primært statene som er pliktberere og har ansvar for å beskytte rettighetene til sine innbyggere og andre på deres

territorium. Politiske avtaler som framforhandles, som Kyoto-avtalen, blir en del av internasjonal rett, men er ikke fundert i menneskerettighetsforpliktelser.

Arbeidet for å sikre biologisk mangfold har parallelle mønstre. Forurensning, rovdrift på naturen og klimaendringer ødelegger det som er et felles gode. Verdens økosystemer forholder seg i liten grad til landegrenser, og i økende grad har innsatsen for å bevare et biologisk mangfold også fått internasjonal oppmerksomhet, for eksempel gjennom *Konvensjonen for biologisk mangfold* (1992) og med *FNs år for biomangfold* i 2010.

Behovet for globale løsninger reflekteres i noen grad i FN's menneskerettighetserklæring (1948). Artikkel 28 lyder: «Enhver har krav på en sosial og internasjonal orden som fullt ut kan virkelig gjøre de rettigheter og friheter som er nevnt i denne erklæring.» Denne bestemmelsen er i veldig liten grad utviklet eller konkretisert. Samtidig er det så tydelig at klimaendringer og miljøødeleggelser fører til en rekke menneskerettighetsbrudd, på tvers av statsgrenser. Klima og miljø kan slik vise seg å være en sak som er med og skyver det internasjonale menneskerettighets-systemet mer i retning av et felles ansvar for menneskers rettigheter, uavhengig av hvilken stat en bor i.

UTFORDRINGER FOR DEN NORSKE KIRKE:

Hvordan kan vi som kirke tenke større enn et innlært skille mellom mennesket (forvalteren) og naturen (objektet å forvalte)?

Søsterkirker i sør påpeker menneskerettighetsbrudd de lider under på grunn av klimaendringene. Hvordan hører, forstår og handler vi når vi blir påminnet om vårt eget ansvar i dette?

Hva er koblingene mellom arbeid for klimarettferdighet og arbeid for oppfyllelse av rettigheter? Hva er kirkens bidrag i dette?

[52] <http://www.earthcharter.org>.